

Antoni Nowak

Struktura społeczna a nerwica w ujęciu I. A. Caruso

Studia Philosophiae Christianae 7/2, 341-344

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANTONI NOWAK

STRUKTURA SPOŁECZNA A NERWICA W UJĘCIU I. A. CARUSO¹

Jedną z zasadniczych cech charakteryzujących psychologię głębi Caruso jest jej dialektyczność.² W badaniach swoich ujmuje on człowieka dialektycznie. Jest to dialektyka społeczna, człowiek bowiem nie żyje i nie rozwija się poza społecznością. Dlatego też Caruso ostatnio wczytuje się w dzieła Marksa, zajmuje się zagadnieniem wzajemnego oddziaływania struktury społecznej i nerwicy. Freud również podkreśla w interpretacji zaburzeń nerwicowych ich powiązanie ze środowiskiem. Zacieśnia je wprowadzając do środowiska rodzinnego, niemniej jednak ten aspekt znajduje odbicie w jego teorii. Technika badań psychoanalitycznych już od Freuda począwszy jest oparta na konkretnych powiązaniach ze światem. Zdaniem Caruso, nowość techniki analitycznej polega przede wszystkim na tym, że podkreśla się dobitnie, iż człowiek modyfikuje świat, a świat z kolei wpływa na człowieka, czyli świadomość zmienia świat, a świat zmienia świadomość. Jak cała dialektyka tak również i psychoanaliza jest pochodzeniem stałym i płynnym od jednej determinacji do drugiej, od jednego krańca powiązań do drugiego. Na każdym piętrze tej spirali sprzeczności bywają przekroczone i na nowo integrowane, zawsze jednak istnieje wzajemność powiązań między człowiekiem i światem. Psychoanaliza w swojej istocie jest metodą terapeutyczną, modyfikuje wzajemne powiązania subiekta z obiektem w perspektywie historycznej.³ Tak zwane wielkie mechanizmy psychiczne, jak: identy-

---

¹ Problem ten ujął Caruso po raz pierwszy w swoim artykule: *La Psychoanalyse est-elle sociale?* „*Esprit*”, 29, 3, 1961, 420—437. Poglądy te powtórzył w pozycji książkowej, *Psychoanalyse pour la personne*, Paris 1962, w rozdz. VII, 119—140. W końcu rozpracował swoje poglądy w oddzielnej pozycji: *Soziale Aspekte der Psychoanalyse*, Stuttgart 1962.

² Por. A. J. Nowak OFM, *Progresywna personalizacja w ujęciu I. A. Caruso*, „*Znak*”, 172 (1969) 1365.

³ „...den die Psychoanalyse soll ihrem Wesen nach eine Praxis sein, die die Wechselbeziehungen von Subjekt und Objekt in einer geschichtlichen und ganzheitlichen Sicht studiert und verändert”. I. A. Caruso, *Soziale Aspekte der Psychoanalyse*, 11.

fikacja, projekcja, introjekcja, stłumienie, sublimacja, racjonalizacja, które spotykamy w doktrynie Freuda, a które Anna Freud nazwała mechanizmami obronnymi, świadczą o powiązaniu ludzkiego psychizmu ze społecznością.⁴ Mamy tu więc do czynienia z samoobroną, która jednak nie stanowi celu sama w sobie, ale jest symptomem stałego przekraczania etapów, stałego rozszerzania wymiany między człowiekiem, a światem. Zdaniem Caruso, lepiej używać terminu „mechanizmy wzajemnej wymiany” (Austauschmechanismen), bowiem samo libido jest zdolnością wymiany, a dialektyka, jaka zachodzi pomiędzy zasadą przyjemności i realności jest zasadą pracy. Wreszcie i sama sublimacja, która potęguje i zachowuje antagonistyczne zasady przyjemności i realności, jest założeniem jak najbardziej dialektycznym, które jeszcze dołączył psychoanaliza uwzględnić w niewielkim zakresie.⁵

Caruso omawiając tzw. nerwice kolektywne zaznacza, że nie można wprowadzić znaku równości pomiędzy strukturą społeczną, a psychiczną ani oznaczać pewnych ustrojów społecznych terminami psychopatologicznymi⁶, nerwica bowiem i psychopatia są pewnymi sposobami bycia jednostki w warunkach wyobcowania biologicznego i społecznego. Przyjmuje on możliwość występowania nerwic kolektywnych, które są nierozumną odpowiedzią na określone, obiektywne sytuacje; charakteryzują się strachem, nienawiścią, nasileniem instynktu stadnego, paniką, nie można jednak do takiego stanu psychicznego sprowadzać struktury społecznej, która nie jest nerwicą, a jedynie w szerszym znaczeniu i na pewnym etapie historii może być neurotyzująca. Staje się ona aktywnie neurotyzująca, gdy określona konstelacja psychogenetyczna spotyka się z obiektywną sytuacją. Caruso wyraźnie zaznacza, że żaden zespół warunków nie jest sam w sobie nerwicowy, nawet obóz koncentracyjny, czy tortury, chociaż są to sytuacje nieludzkie; zawsze jest jeszcze potrzebne do jej wystąpienia odpowiednie medium psychogenetyczne.

---

⁴ A. Freud, *Das Ich und die Abwehrmechanismen*, London 1946, cyt. za I. A. Caruso, *Soziale Aspekte der Psychoanalyse*, 13.

⁵ Tamże, 13—14.

⁶ Caruso podejmuje dyskusję z przedstawicielami społecznej psychoanalizy, jak A. Adler, K. Horney, H. S. Sullivan, a w szczególności z E. Frommem, który określił kapitalizm jako ustrój nerwicowy. Chodzi tutaj przede wszystkim o dwie pozycje Fromma, *Escape from Freedom*, oraz *The sane Society*, London 1955. Ta ostatnia pozycja — zdaniem Caruso — przechodzi z analizy czysto krytycznej, zawartej w *Escape from Freedom*, do konkretnych sugestii na temat funkcjonowania zdrowego społeczeństwa. Zdaniem Caruso w pracy tej chodzi o czystą utopię, która nie pokazuje, jak sobie wyobrazić praksis tej nowej psychoanalizy, która ma nas zaprowadzić do „humanistycznego socjalizmu”, głoszzonego przez Fromma. Por. I. A. Caruso, *Psychoanalyse pour la personne*, 129.

Caruso nie przyjmuje tzw. nerwicy fatalnej. To że konkretna osoba żyje we wprost nieludzkich warunkach, wcale nie powoduje, że musi ona zachorować na nerwicę.

Czynniki społeczne zwiększają lub zmniejszają opór psychobiologiczny organizmu nie są jednak bezpośrednią przyczyną nerwicy⁷. Caruso dochodzi w tej kwestii do następujących wniosków:

- 1) niewłaściwa organizacja społeczna zwiększa podatność na nerwicę, lęk, niezadowolenie, niepewność, labilność; tworzą ewentualny grunt dla nerwicy, mogą być neurotyzujące,
- 2) warunkują one typyczne stany frustracyjne (przeżywane ponownie w późniejszej fazie rozwojowej), którymi dotknięci są osobnicy w procesie swojego rozwoju,
- 3) w pewnym sensie wpływają i determinują sposób ujawnienia się nerwicy uprzednio już uwarunkowanej przez frustrację.⁸

Klimat psychospołeczny, niewłaściwa struktura społeczna — wpływają na człowieka poprzez rodzinę, ta bowiem jest naturalnym środowiskiem rozwoju człowieka, jego wychowawcą. Rodzina, chcąc dostosować dziecko do ustroju społecznego, który kieruje się naciskiem i agresją, spowoduje niewątpliwie reakcje nerwicowe, wywrze niezatarte piętno na formułowanie się Superego i zanim dziecko wejdzie w bezpośredni kontakt ze społecznością, ulegnie trojakiej nerwicy, a mianowicie: niepokoju, agresji, poczuciu winy. Uspołecznienie jest nadbudową najgłębszych filogenetycznych schematów postępowania człowieka, bowiem tworzą one z niego istotę społeczną i historyczną, ale ontogenetyczny psychizm jest nadbudową obiektywnych warunków, w których dokonuje się rozwój.⁹

Problem nerwicy kolektywnej Caruso ujmuje zatem następująco: Społeczeństwo działa na uformowanie człowieka poprzez rodzinę, czyli dziecko zdeterminowane przez doświadczenia rodzinne, jego przyszła

---

⁷ Caruso powołuje się na badania V. Jakovljević'a, który porównał neurotyków z kliniki psychiatrycznej w Skopie (Macedonia) z neurotykami kliniki Paryża. Obie grupy różniły się fenomenologicznie i diagnostycznie. Historia z konwersją somatyczną przeważała w Macedonii, a nerwica natręctw w Paryżu. Autor dochodzi do następującej konkluzji: „Die psychogenetischen Faktoren sind durch die spezifische Diskrepanz zwischen Persönlichkeits- und Gesellschaftsstruktur bedingt. Sie manifestieren sich in den typischen Frustrationen, die das Individuum in seiner Entwicklung und seinem Lebenslauf treffen. Die Frustrationen schaffen soziale Konflikte (intra- und interpersönliche), die spezifisch sind und die Quantität und Qualität der Neurosen bedingen”. V. Jakovljević, Culture et Neurose, w: „Weltkongress der Psychiatrie”, Montreal 4—10 Juni 1961.

⁸ Por. I. A. Caruso, Soziale Aspekte der Psychoanalyse, 22; tenże, Psychoanalyse pour la personne, 132.

⁹ Por. I. A. Caruso, Soziale Aspekte der Psychoanalyse, 52.

ewentualna nerwica będzie więc odbiciem sytuacji rodzinnej, która z kolei jest zdeterminowana przez struktury społeczne. Rodzina także jest odbiciem sytuacji historycznej. Caruso przychyliła się do twierdzenia Marcusego, że psychoanaliza wykrywa doświadczenia o charakterze ogólnym u jednostki i tylko w tej mierze może ona zlikwidować konkretyzację, w której uległy zafiksowaniu wzajemne powiązania ludzkie.¹⁰

---

¹⁰ Por. I. A. Caruso, *Soziale Aspekte der Psychoanalyse*, 52.